

SOCIODEMOGRAFSKI I EKONOMSKI ČINITELJI MODALITETA I TROŠKOVA PODNOŠENJA PRIJAVE POREZA NA DOHODAK U HRVATSKOJ*

prof. dr. Helena Blažić
Ekonomski fakultet, Rijeka

Marija Brajdić
PULS, Zagreb

Izvorni znanstveni članak**
UDK 336.2.027(497.5)

Sažetak

Svrha rada je utvrditi osobine poreznih obveznika koje utječu na troškove podnošenja porezne prijave, kao i modalitet ispunjavanja porezne prijave (samostalno ili koristeći se uslugama nekoga drugoga – tuđom pomoći). Istraživanje je provedeno metodom intervjua (licem u lice) u 2002. godini na uzorku od 300 osoba. Naši rezultati potvrđuju da dob, spol i obrazovanje utječu na način na koji je ispunjena porezna prijava. Postoji statistički značajna povezanost između načina ispunjavanja porezne prijave i dobi, ali samo za žene. Mlađe žene češće se koriste tuđom pomoći. Kako raste razina obrazovanja, raste i postotak ljudi koji sami ispunjavaju poreznu prijavu. S obzirom na utrošeno vrijeme, postoji također pozitivna povezanost između vremena koje potroši porezni obveznik i dobi: stariji ljudi troše više vremena. Utvrđena je i pozitivna povezanost s brojem dohodaka. Glede ukupnih vlastitih troškova ispunjavanja porezne prijave, postoji također pozitivna veza između ukupnog dohotka i broja dohodaka (dohodovnih izvora). Psihološki je trošak podnošenja porezne prijave nizak. Nešto su uznemireniji oni podnositelji porezne prijave kojima je prijavu ispunio netko drugi.

* Ovo je istraživanje financirano novčanom potporom CERGE-EI Fondacije u sklopu programa Global Development Network. Dodatna sredstva za primatelje novčane potpore iz balkanskih zemalja odobrila je austrijska vlada putem WIIW, Beč. Svi izneseni stavovi izražavaju isključivo mišljenja autora, a ne CERGE-EI-a; WIIW-a ili GDN-a.

Dodatna sredstva odobrio je Institut za javne financije, Zagreb – institucija koja je vodila projekt *Troškovi oporezivanja u Hrvatskoj: administrativni troškovi i troškovi ispunjavanja porezne obveze*, kojega je ovaj rad dio. Intervjui (ankete) provedeni su i sukladno uputama statistički obrađeni u organizaciji agencije PULS.

Autori i Institut za javne financije zahvaljuju Poreznoj upravi RH i gospodinu Stanku Zorici, te GZAOP-u na pruženim podacima. Posebno se želimo zahvaliti na pruženim savjetima Cedricu Sandfordu, Marshi Bumenthal, Binh Tran-Namu i Johnu Hasseldineu te Marshi Blumenthal, Consuelo Diaz, Jeffreyju Popcu i Maartenu A. Allersu na anketama.

** Priljeno (*Received*): 18.7.2003.

Prihvaćen (*Accepted*): 10.9.2003.

Ključne riječi: porez na dohodak, troškovi ispunjavanja porezne obveze, porezna prijava, Hrvatska

1. Uvod

Porezni sustav donosi tri vrste troškova: porez koji treba platiti, različite ekonomske poremećaje koji su uzrokovani porezima te troškove svih poslova koje treba učiniti da bi se porezi prikupili. Posljednji troškovi svojevrsan su transakcijski trošak funkcioniranja poreznog sustava i u financijskoj se literaturi još označavaju kao operativni troškovi. Dijele se na troškove porezne administracije/uprave (administrativni troškovi) i troškove poreznih obveznika (troškovi ispunjavanja porezne obveze). Posljednji su oni koje imaju porezni obveznici mimo samih iznosa plaćanja poreza, obavljanjem svih poslova i postupaka da bi mogli uspješno udovoljiti svojoj poreznoj obvezi.

Istraživanja tih troškova za prijavu poreza na dohodak fizičkih osoba¹ gotovo uvijek uključuju i analizu utjecaja različitih socijalnih, demografskih, ekonomskih i, u sklopu posljednjih, posebno i poreznih činitelja, koji utječu na različite elemente ispunjavanja porezne prijave. Tako se npr. ispituju utjecaj spola, dobi, bračnog statusa, obrazovanja, visine dohotka, broja dohodaka, vrste dohodaka (npr. Slemrod i Sorum, 1984; Vaillancourt, 1989; Sandford i sur., 1989; Blumenthal i Slemrod, 1992; Allers, 1994; Blumenthal i Slemrod, 1995; Diaz i Delgado, 1995; Malmer, 1995; Evans i sur., 1997; 1998; Tran-Nam i sur., 2000; Delgado Lobo i sur., 2001; Klun, 2002a; 2002b). Bez obzira na broj obuhvaćenih činitelja, evidentno je da uz one poreznog statusa utjecaja imaju i različite osobne karakteristike.

Istraživanje za Hrvatsku odnosi se na podnošenje porezne prijave u veljači 2002. godine (za 2001. godinu) i jedno je od prvih takvih istraživanja za tranzicijske zemlje.² Slično kao i neka najnovija istraživanja tog tipa (Evans i sur., 1997; Klun, 2002a; 2002b), i ovo je ograničeno na fizičke osobe koje nisu poduzetnici, tj. isključeni su obrti i slobodna zanimanja³ zbog njihovih prevelikih razlika s obzirom na promatranu populaciju⁴.

Cilj je ovog rada utvrditi ponajprije sociodemografske činitelje relevantne za načine ispunjavanja i troškove podnošenja godišnje prijave poreza na dohodak. U tu su svrhu statistički obrađeni podaci dobiveni intervjuiranjem 300 podnositelja prijave poreza na dohodak na području cijele Hrvatske.

Rad je podijeljen na tri dijela. U prvom se dijelu iznose rezultati prethodnih istraživanja provedenih većinom u razvijenim zemljama. Drugi je dio metodološke naravi

¹ Ti troškovi obuhvaćaju utrošeno vlastito vrijeme, plaćanje nekome da ispuni poreznu prijavu te ostale novčane troškove. Osim tih vlastitih troškova, tu su još i troškovi vremena onih koji nam bez naknade ispunjavaju poreznu prijavu (neplaćena pomoć).

² Slično je istraživanje upravo provedeno i u Sloveniji (Klun, 2002). O razlozima dosadašnjeg izostanka takvih istraživanja za Hrvatsku i ostale tranzicijske zemlje vidjeti: Ott i Bajo, 2001: 230-231.

³ Oni su analizirani kao zaseban dio citiranog projekta, na sličan način kao i obveznici poreza na dobit.

⁴ Sva su dosadašnja istraživanja koja su obuhvatila sve obveznike poreza na dohodak potvrdila da su troškovi ispunjavanja porezne obveze znatno viši za poduzetnike (što je pokazalo i naše istraživanje), tako da je nepotrebno ponovno dokazivati tu očitu činjenicu, pa bi uključivanje obrtnika i slobodnih zanimanja samo znatno iskrivilo ukupnu sliku odnosno učinilo dobivene prosjeke potpuno nereprezentativnima.

– prezentiraju se faze istraživanja, metodologija i uzorak. U trećem, najopsežnijem dijelu iznose se rezultati istraživanja. Najprije se prezentiraju činitelji koji utječu na samostalno ispunjavanje porezne prijave, potom oni koji utječu na utrošeno vrijeme te na ukupan vlastiti trošak oporezivanja. Na kraju se analizira psihološki trošak oporezivanja.

2. Iskustva dosadašnjih istraživanja

Relevantnost iskustava dosadašnjih istraživanja za Hrvatsku treba prihvatiti s određenom dozom rezerve. Jedan od razloga su različiti institucionalni uvjeti u promatranim razvijenim zemljama.

Pritom se prije svega misli na modalitet ispunjavanja porezne prijave u smislu korištenja plaćenih usluga poreznog savjetnika. S obzirom na razvijenost te institucije, za razliku od situacije u Hrvatskoj, velik broj poreznih obveznika koristio se tom solucijom, što je usko povezano s npr. značajnom povezanošću visine dohotka i troškova podnošenja porezne prijave u smislu povećanja troškova s porastom visine dohotka.

Slično tome, zbog relativno veće zaposlenosti muškog dijela populacije te njihove bolje plaćenosti, vlastiti troškovi porezne prijave statistički su značajno veći za muškarce.

Tome treba dodati i mnoge druge razlike, npr. dužinu i složenost formulara, obveznost ispunjavanja porezne prijave... Navedeni primjeri razlika nikako ne iscrpljuju sve razlike u pojedinim zemljama.

Nadalje, velik je problem izabrana metoda vrednovanja vremena provedenoga na različitim poslovima podnošenja porezne prijave. Ako je vrijeme vrednovano tako da je vrijednost tog vremena na neki način pozitivno povezana s dohotkom (npr. satnica/nadnica prije poreza, (marginalna) satnica nakon poreza, pa i vlastita procjena vrijednosti vremena (npr. Slemrod i Sorum, 1984; Vaillancourt, 1989; Sandford i sur., 1989; Blumenthal i Slemrod, 1992; 1995; Diaz i Delgado, 1995; Evans i sur., 1997; 1998; Tran-Nam i sur., 2000; Delgado Lobo i sur., 2001; Klun, 2002a; 2002b), to automatski implicira povezanost dohotka i troška oporezivanja (s rastom dohotka raste i trošak). Pri izboru "neutralne", tj. za svih iste prosječne veličine (prosječne neto ili bruto satnice različitog tipa, te društveni proizvod po radnom satu; npr. Allers, 1994; Malmer, 1995) ne mora biti tako.

Upravo zbog navedenih problema odlučili smo, slično kao i Slemrod i Sorum (1984), Blumenthal i Slemrod (1992; 1995), Allers (1994), Diaz i Delgado (1995), Malmer (1995) i Klun (2002a; 2002b) što je moguće iscrpniju analizu napraviti na temelju naturalnih pokazatelja.

U nastavku ukratko navodimo neke relevantne sociodemografske i ostale činitelje najznačajnijih provedenih istraživanja. Također napominjemo da ne postoji ujednačena metodologija po kojoj su sva ona provedena, djelomično i zbog toga što su ispunjavanje poreznih obveza i troškovi tog postupka relativno novo područje istraživanja.

Istraživanje provedeno u SAD-u *na području samo jedne savezne države – Minnesote* (Slemrod i Sorum, 1984) rađeno je na nestratificiranom uzorku. Kasnije je uzorak

ponderiran prema visini dohotka i vrsti korištenih odbitaka.⁵ Upitnik je sadržavao i pitanja o neplaćenju pomoći, ali s obzirom na to da je u SAD-u naglasak na uslugama poreznog savjetnika, analiza neplaćene pomoći kasnije je zanemarena. Utrošeno vrijeme s obzirom na dohodak ima naglašenu U-distribuciju: najviše vremena troši se za najniže i najviše dohotke – ista je i distribucija ukupnoga vlastitog troška oporezivanja, iako je rast za više dohotke nagašeniji zbog rasta vrijednosti satnice. Usluge poreznog savjetnika rastu s visinom dohotka, a isto vrijedi i za njegove troškove. Utvrđena je i povezanost između razine obrazovanja i utrošenog vremena. Obrazovaniji ispitanici troše više vremena, te su im i ukupni troškovi oporezivanja veći, iako manje angažiraju porezne savjetnike. No ta je pozitivna povezanost uzrokovana najvećim dijelom pozitivnom povezanošću između dohotka i obrazovanja. Utrošeno vrijeme, kao i ukupni troškovi oporezivanja s obzirom na dob također imaju distribuciju U-oblika. Najstariji podnositelji porezne prijave najčešće angažiraju poreznog savjetnika. No dob ne utječe znatnije na visinu troškova oporezivanja. Isto je i sa spolom, ali se ipak može reći da muškarci imaju nešto više troškove.

Kasnije istraživanje u SAD-u, također samo na području Minnesote (Blumenthal i Slemrod, 1992; 1995), provedeno je sličnom metodologijom kao prethodno (nestratificirani uzorak, ponderiranje prema visini dohotka i vrsti korištenih odbitaka, koncentriranje analize samo na vlastite troškove). Utvrđeno je da najviše vremena troše oni s najvišim dohocima, no i oni s nižim dohocima troše više vremena nego oni sa srednjim dohocima (distribucija U-oblika). S rastom dohotka raste i broj onih koji angažiraju poreznog savjetnika, kao i troškovi za to. Utrošeno vrijeme raste s porastom stupnja obrazovanja. Što su porezni obveznici obrazovaniji, to se manje koriste uslugama poreznog savjetnika, ali oni koji ga ipak angažiraju, plaćaju više, tako da ukupni troškovi rastu s obrazovanjem. Vrijeme utrošeno na ispunjavanje porezne prijave raste s dobi ispitanika, ali se za najstarije porezne obveznike utrošeno vrijeme također smanjuje. Žene troše manje vremena i novca nego muškarci, a njihovi su ukupni troškovi i dodatno manji zbog nižih satnica.⁶ Konačno, rast ukupnih troškova svih poreznih obveznika očekivano je snažno i statistički značajno povezan s porastom dohotka ispitanika, no ta je povezanost uzrokovana ne samo većim utrošenim vremenom i plaćanjima poreznim savjetnicima, već i višim satnicama.

Uzorak istraživanja provedenog u Kanadi (Vaillancourt, 1989) stratificiran je prema regijama i veličini naselja, te je provedeno ponderiranje po spolu, dobi, regiji i veličini naselja (posljednja dva elementa bila su manje bitna, jer troškovi nisu značajnije varirali s obzirom na njih). Utvrđeno je da su troškovi oporezivanja veći za muškarce nego za žene. Nadalje, najprije rastu, a onda padaju s dobi, niži su za samce te rastu s

⁵ U SAD-u je moguće izabrati između odbitaka po stavkama (gdje se navode sve nestandardne porezne olakšice, tj. relevantni izdaci poreznog obveznika u smislu da je naveden iznos svake stavke te da je porezni obveznik sposoban dokazati da su dotični izdaci stvarno učinjeni) i standardnog odbitka (fiksni iznos za koji nije potrebna dokumentacija). Izbor između navedene dvije vrste odbitaka motiviran je minimizacijom porezne obveze. Očito je da je prvi način povezan s manjim troškovima oporezivanja.

⁶ I u ovoj je studiji vrijeme vrednovano prema satnici koju su naveli sami porezni obveznici, što utječe na ukupne troškove, tj. na njihovu pozitivnu korelaciju s visinom satnice. Ovdje je, slično kao u našem istraživanju, primijenjena marginalna poslijeporezna (neto) satnica (dopunjena tzv. zamjenskom satnicom). Više o navedenoj metodi vidjeti u: Slemrod i Sorum (1984:13-16) i Blumenthal i Slemrod (1992:187, 200-201. i 1995:149-151) te Evans i sur. (1997:9-11).

obrazovanjem. No kao što i sam autor priznaje, većina je tih varijacija rezultat varijacija u plaći, što direktno utječe na troškove istraživanja jer se trošak vlastitog utrošenog vremena mjeri bruto satnicom. Ukupni troškovi rastu s dohotkom, što nije rezultat samo više nadnice, već i većeg broja utrošenih sati. Broj utrošenih sati pak raste s obrazovanjem i složenošću porezne situacije, ali ne uvijek značajno. Ukupni troškovi plaćanja poreznih savjetnika za ispunjavanje porezne prijave značajno rastu s povećanjem dohotka te s porastom složenosti porezne situacije.

Uzorak istraživanja provedenog u Velikoj Britaniji (Sandford⁷, Godwin, Hardwick, 1989) bio je stratificiran s obzirom na tip porezne prijave (proizlazi iz pretežite vrste dohotka) i veličinu dohotka. Istraživači se nisu posebno bavili neplaćenom pomoći, već su samo zajedno sa satima poreznog obveznika uključili i potrošene sate bračnog druga. Istaknuta je veličina dohotka kao ona koja primarno utječe na visinu troškova, no posljednje proistječe iz činjenice što su ispitanici sami vrednovali svoje vrijeme. Isto je tako istaknuto da oni koji se koriste pomoći poreznog savjetnika imaju znatno više troškove vlastitog utrošenog vremena, iako nije precizirano je li to zbog veće količine utrošenih sati ili zbog veće vrijednosti vremena (sata) tih poreznih obveznika (povezano s višim dohocima koje oni zarađuju). Na visinu troškova ispunjavanja porezne obveze također utječe i broj dohodaka. Ova studija nije detaljnije uzimala u obzir druge (demografske) pokazatelje.

Uzorak istraživanja provedenog u Španjolskoj (Diaz i Delgado, 1995) stratificiran je na način da su ispitanici grupirani u 56 stratuma prema veličini i vrsti dohotka, unutar čega je primijenjena metoda slučajnog uzorka. Pritom je nešto naglašenije korištenje tuđe besplatne pomoći unutar korištenja vanjske (tuđe) pomoći⁸. Žene, samci, najstariji i najmlađi, te podnositelji poreznih prijava nižeg obrazovanja i nižih dohodaka više se koriste tuđom pomoći. Prvi su skloniji češće naći neplaćenu pomoć, a drugi plaćenog poreznog savjetnika. Više vremena na porezne prijave troše samci i rastavljeni, najstariji, fakultetski obrazovani, menadžeri, te oni s najvišim dohocima. Manje vremena troše udovci i mlađi umirovljenici, oni s najnižim obrazovanjem, primatelji dohodaka od kapitala, kućanice i oni s najnižim dohocima. Kad je riječ o novčanim troškovima (plaćanju poreznih savjetnika i ostalih koji su ispunjavali prijavu, te drugih novčanih troškova) podnositelja porezne prijave, istraživači zaključuju da više novca troše oženjeni, najstariji, ali i oni između 45 i 54 godina, najniže obrazovani i fakultetski obrazovani, imatelji dohodaka od nekretnina, menadžeri te osobe s najvišim i najnižim dohocima. Manje novca troše žene, samci i rastavljeni, najmlađi, porezni obveznici prosječnog obrazovanja, primatelji dohotka od pokretnina te nekvalificirani i polukvalificirani radnici, kućanice, te osobe sa srednjim dohocima.

Jedno od kasnijih istraživanja u Španjolskoj⁹ (Delgado Lobo i sur., 2001) provedeno je na uzorku stratificiranom prema dohodovnom razredu, regiji i glavnoj vrsti dohot-

⁷ Inače, Sandford je postavio moderne temelje takvim tipovima istraživanja u svom djelu *The Hidden Costs of Taxation* iz 1973. Prezentirano istraživanje iz 1989. napravljeno je po uzoru na prethodno.

⁸ No u Španjolskoj je također, kao i u ostalim zemljama, a za razliku od Hrvatske, razvijena institucija poreznog savjetnika.

⁹ Riječ je o dva sukcesivna istraživanja.

ka unutar čijeg stratuma su ispitanici birani metodom slučajnog uzorka. S obzirom na sociodemografske i ekonomske činitelje, najdetaljnije je analiziran upravo fenomen tuđe pomoći. Zaključeno je da žene češće traže tuđu pomoć (ako su udane, najčešće je to pomoć supruga). Utvrđena je značajna povezanost dobi i traženja tuđe pomoći – što su ljudi stariji, više traže tuđu pomoć. I samci rjeđe traže tuđu pomoć nego oženjeni. Utvrđena je i negativna povezanost tuđe pomoći s obrazovanjem: što su ljudi obrazovaniji, manje traže tuđu pomoć, ali i povezanost s dohotkom: oni s višim dohocima skloniji su sami ispunjavati porezne prijave.

Istraživanje u Nizozemskoj (Allers, 1994) provedeno je na slučajnom uzorku koji je kasnije ponderiran samo s obzirom na tip formulara porezne prijave (glede sociodemografskih karakteristika, uzorak nije značajnije odstupao od populacije). Detaljno je istraživana i fenomen tuđe neplaćene pomoći. Zaključeno je da muškarci troše više vremena od žena, no da se žene češće koriste tuđom neplaćenom pomoći. Utrošeno vrijeme i novčani troškovi povećavaju se s dobi poreznih obveznika. Utrošeno vrijeme raste s obrazovanjem, dok neplaćena pomoć i novčani troškovi padaju. No izuzetak su oni s najvišim obrazovanjem (fakultetskim), koji se koriste neplaćenom pomoći češće i više, ali troše i više novca na porezne savjetnike. Isti model vrijedi i za dohodak, što je logično jer osobe s većim obrazovanjem zarađuju više. Konačno, troškovi se značajno razlikuju s obzirom na tip formulara porezne prijave.

U istraživanju provedenom u Švedskoj (Malmer, 1995) na vrlo se specifičan način izračunala neplaćena pomoć – pitajući anketirane koliko su pomogli drugima u vezi s poreznom prijavom. Potrošeno vrijeme i novčani troškovi analizirani su s obzirom na spol, dob i tip formulara porezne prijave. Više vremena troše muškarci te stariji porezni obveznici. Postotak onih koji uopće nemaju novčanih troškova (uključivši i plaćanje poreznih savjetnika) veći je među mlađim poreznim obveznicima. Među onima koji imaju te troškove, oni su veći u muškaraca te u starijih poreznih obveznika.

Istraživanje u Sloveniji (Klun, 2002a; 2002b) provedeno je na nestratificiranom uzorku koji je kasnije ponderiran s obzirom na dohodovne razrede. Utvrđeno je da se utrošeno vrijeme ne razlikuje značajno s obzirom na spol, no da ipak nešto više vremena troše muškarci, kao i osobe višeg obrazovanja. Porezni obveznici s više dohoda troše više vremena i imaju veće novčane troškove. Povezanosti visine troškova i broja dohoda, kao i visine dohotka¹⁰, iako statistički značajne, pokazale su se slabima. Uspoređujući obje, jača je povezanost između visine troškova i broja dohodovnih izvora.

Vidljivo je da je većina istraživanja (5) provedena na nestratificiranom uzorku, koji je kasnije uglavnom ponderiran. Činitelji koji su utjecali na stratifikaciju/ponderiranje bili su visina/vrsta dohotka, tip porezne prijave odnosno elementi porezne prijave, spol, dob, regija i veličina naselja (posljednja 2 iskazani su kao nebitni), no naravno, nisu svi uzeli u obzir sve elemente. Najčešće korišten element bila je visina dohotka (6 istraživanja). Teško je provesti adekvatnu sintezu rezultata istraživanja jer nisu svi istraživali sve (iste) sociodemografske aspekte, kao ni sve elemente porezne prijave (modalitet ispunjavanja, vrijeme, vrste troškova). Ipak, većina istraživača utvrdila je pozitivnu povezanost

¹⁰ Ta je korelacija inducirana činjenicom da su ispitanici sami navodili vrijednost svoga utrošenog sata.

visine dohotka i troškova ispunjavanja porezne prijave, no negdje je distribucija U-oblika (SAD) ili to vrijedi samo za najviše dohotke (Nizozemska). Utrošeno vrijeme pozitivno je povezano najčešće s dobi (5 istraživanja) i obrazovanjem (5 istraživanja). Angažiranje poreznog savjetnika raste s visinom dohotka (4 istraživanja), dok su mu u Španjolskoj sklonije osobe s nižim dohocima. Tuđu pomoć više traže žene (3) i stariji (2), a manje obrazovaniji obveznici (3).

Od ostalih relevantnih činitelja koji pozitivno utječe na utrošeno vrijeme (1) odnosno na trošak (2) navodi se i broj dohodaka. Konačno, i spol ima stanovitu ulogu, iako ona nije jednoznačno određena. Po pravilu, više vremena troše muškarci (3).

3. Metodologija i uzorak

Ovo je istraživanje provedeno u nekoliko faza. Najprije je, na temelju spoznaja o navedenoj problematici i uvida u upitnike za slična istraživanja provedena u razvijenim zemljama¹¹, oblikovan upitnik. *Kako bi bio što razumljiviji ispitanicima, testiran je na grupi od desetak poreznih obveznika – podnositelja porezne prijave, dan je na korekciju trojici voditelja računovodstvenih servisa, a pitanja je i dodatno korigirao ekspert agencije PULS za upitnike.* Prvi dio upitnika sadržava pitanja o sociodemografskom statusu: spolu, dobi, stručnoj spremi i radnom statusu. Drugi dio upitnika odnosi se na podatke relevantne za troškove ispunjavanja porezne obveze: tko je najvećim dijelom ispunio poreznu prijavu, koliko je vremena za to potrošeno, je li to vrijeme bilo na teret radnog ili slobodnog vremena, koliki su bili novčani troškovi te različita pitanja potrebna za utvrđivanje vrijednosti potrošenog vremena, psihološki trošak oporezivanja, složenost porezne prijave te na stavove o poreznom sustavu. Posljednji dio upitnika sadržava pitanja o samom porezu na dohodak: vrsti i broju dohodaka, korištenju olakšica, razlozima podnošenja prijave te iznosu dohotka i plaćenog poreza.

U drugoj je fazi na temelju podataka Porezne uprave o podnesenim poreznim prijavama tijekom 2001. (za 2000) napravljen nestratificirani slučajni uzorak, što je uobičajeno za takav tip istraživanja. Stratifikacija nije ni bila moguća jer su se podaci o dotičnoj populaciji mogli saznati tek krajem 2002. odnosno početkom 2003. godine, što bi bilo prekasno za provedbu istraživanja. Uzeto je tri puta više od planiranih 300 adresa¹², računajući na to da će oko dvije trećine odbiti intervju. Adrese su bile iz cijele Hrvatske, razmjerno broju ciljane populacije.

U trećoj je fazi provedeno istraživanje. Bilo je to tijekom ožujka, travnja i svibnja, dok su se porezni obveznici još sjećali procesa podnošenja svojih poreznih prijava, koji je, kao što znamo, trajao do kraja veljače. No kako mnogi nisu ispunjavali poreznu prijavu dvije godine zaredom, trebalo nam je dodatnih adresa. Konačno je ipak prikuplje-

¹¹ Korišteni su objavljeni upitnici (Slemrod i Sorum, 1984, dodatak; Sandford i sur., 1989: 241-244), te upitnici koje su nam izravno dostavili sami istraživači (Blumenthal, Diaz, Pope i Allers).

¹² Broj od 300 ispitnika planiran je uzimanjem u obzir veličinu populacije (težili smo obuhvatiti najmanje 0,05% populacije, te smo nastojali da uzorak bude dovoljno velik da svaki od podstratuma bude dovoljno zastupljen), dosadašnja istraživanja tog fenomena, preporuke agencije PULS te financijska ograničenja projekta (ovo je istraživanje samo dio mnogo opsežnijeg istraživanja, kao što je spomenuto u uvodu).

no 300 upitnika, što iznosi oko 0,055% ciljane populacije. Iako je riječ o apsolutno malom iznosu, to je relativno više nego u većini citiranih sličnih istraživanja.

U četvrtoj je fazi na neponderiranom uzorku provedena preliminarna analiza kako bi se utvrdile relevantne korelacije. Utvrđene su statistički značajne povezanosti troška oporezivanja s dohotkom, spolom, dobi i obrazovanjem. Stoga je krajem 2002. godine provedeno ponderiranje na temelju navedenih obilježja (s izuzetkom obrazovanja, o čemu ne postoje podaci u poreznim prijavama). Tablica 1. prikazuje strukturu uzorka prije i nakon ponderiranja prema relevantnim pokazateljima. Postoji prije ponderiranja govore kakav je bio uzorak, a oni nakon ponderiranja kakvo je stanje u cjelokupnoj populaciji, kome je prilagođena struktura uzorka (putem ponderiranja). *Ponderiranje je obavljeno putem krostabulacijskih podataka presjeka navedenih karakteristika, tako da uzorak nakon ponderiranja odgovara populaciji s obzirom na navedena obilježja.*

Tablica 1. Struktura uzorka prije i nakon ponderiranja prema spolu, dobi i dohotku (u %)

Karakteristike	Uzorak	Prije ponderiranja	Nakon ponderiranja (odgovara strukturi populacije)
spol:	muški	47,0	52,7
	ženski	53,0	47,3
dob:	<30	17,7	25,3
	30-40	23,7	26,0
	40-50	30,6	27,5
	50-60	17,3	14,5
	>60	10,7	6,7
dohodak:	<10.000	14,7	15,5
	10.000 - 30.000	27,3	32,4
	30.000 - 50.000	33,0	25,7
	50.000 - 70.000	14,7	16,2
	70.000 - 100.000	5,3	6,4
	>100.000	5,0	3,7

Izvor: Vlastita dokumentacija i podaci PU-a

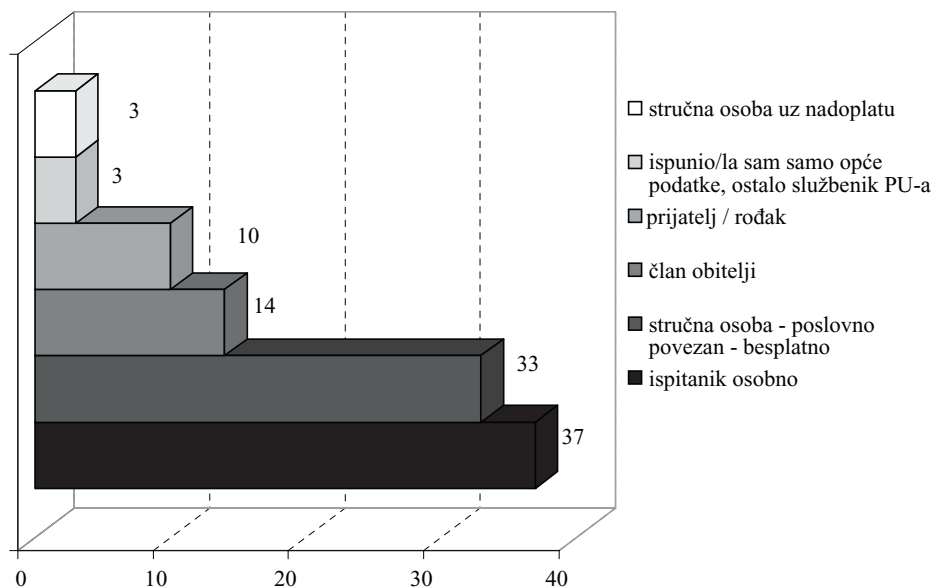
Vidljivo je da je broj žena u neponderiranom uzorku bio neznatno precijenjen, što se možda može objasniti i njihovom većom susretljivošću prema anketarima. Mlađi porezni obveznici (posebno oni "najmlađi" – ispod 30 godina) bili su podcijenjeni, dok su svi stariji od 40 godina bili precijenjeni (opet najviše najstariji – oni preko 60 godina). Mogući je razlog tome veća susretljivost starijih osoba prema anketarima, posebno onih starijih od 60 godina, koji imaju više slobodnog vremena. Dohodovna distribucija nije iskazala uobičajenu podcijenjenost najnižih i najviših dohodovnih skupina.

Kao što je već napomenuto, svi su podaci istodobno ponderirani po sve tri karakteristike i nakon toga je provedena analiza povezanosti.

4. Činitelji koji utječu na samostalno ispunjavanje porezne prijave

Sociodemografski, kao i ekonomski činitelji mogu utjecati na modalitet ispunjavanja porezne prijave. Riječ je ponajprije o tome ispunjava li porezni obveznik sam svoju prijavu ili mu je ispunjava netko drugi.¹³ Rezultate odgovora na to pitanje predočuje grafikon 1.

Grafikon 1. Tko je najvećim dijelom ispunio ispitanikovu poreznu prijavu u %.

¹³ Relevantno pitanje iz upitnika glasilo je:

P1. Tko je najvećim dijelom ispunio Vašu ovogodišnju prijavu poreza na dohodak?

Moguć je samo jedan odgovor.

1. Ja osobno
2. Član obitelji
3. Prijatelj/rođak
4. Stručna osoba s kojom sam poslovno povezan – besplatno (računovođa, upućeniji kolega s posla, poslovni partner)
5. Ispunio/la sam samo opće podatke, dok mi je ostalo ispunio/pomogao ispuniti činovnik Porezne uprave
6. Stručna osoba uz naplatu (računovođa, upućeniji kolega s posla, poslovni partner).

Kasnija pitanja povezana s utrošenim vremenom odnosila su se na vrijeme ispitanika (bez obzira na to je li prijavu ispunjavao sam ili je to za njega činio netko drugi), te na utrošeno vrijeme onoga tko mu je besplatno pomagao, odnosno tko je u cijelosti umjesto njega ispunio prijavu (posebno se tražilo navesti vrijeme za službenika PU-a). Usporedbom obaju odgovora samo smo u dva primjera imali situaciju da je ispitanik najvećim dijelom ispunio prijavu sam, a tražio je (samo manjim dijelom) tuđu pomoć. Dakle, po pravilu se postojanje utrošenog vrijeme nekoga drugoga tko je ispitaniku pomagao podudaralo s davanjem odgovora 2-6. na prvo pitanje. No u većini tih situacija i ispitanik je potrošio vlastito vrijeme, dakle najčešće je usko surađivao s osobom koja mu je pomagala, kao i u ostalim sličnim istraživanjima.

Vidljivo je da je nešto više od trećine poreznih obveznika samo ispunilo poreznu prijavu, dok su ostali tražili tuđu pomoć. To nije pretjerano malo. Dapače, sličan je udio zabilježen npr. u Kanadi (Vailancourt, 1989) i prije toga u Španjolskoj (Diaz, Delgado, 1995), dok je kasnije u Španjolskoj taj udio dodatno pao (Delgado Lobo i sur., 2001). U strukturi tuđe pomoći prevladavaju stručne osobe s kojima je podnositelj porezne prijave poslovno povezan (kolege s posla, poslovni partneri i sl.), dok je zanemarivo malen udio korištenja tuđe pomoći uz naplatu, kao što je već isticano.

Kako bi se istražile potencijalno značajne povezanosti, odgovori su svrstani u dvije skupine: kada podnositelj porezne prijave ispunjava prijavu sam ili kada to za njega čini netko drugi. Tablica 2. prikazuje navedene rezultate.

Povezanost varijabli “dob ispitanika” i “tko je najvećim djelom ispunio vašu poreznu prijavu” statistički je značajna (hi-kvadrat test) na razini signifikantnosti $p < 0,05$. Kada pogledamo u tablicu 2, vidimo da svoju prijavu najrjeđe sami ispunjavaju mlađi od 30 godina (što se može objasniti neiskustvom ili preuzetošću karijerom ili djecom), a odmah za njima i oni između 40 i 50 godina. Kada ispitanici prijeđu 50. godinu života, situacija se dosta mijenja, odnosno nakon 50. godine porezni obveznici češće ispunjavaju prijavu sami, a najčešće svoju prijavu sami ispunjavaju stariji od 60 godina

Tablica 2. Ispunjavanje porezne prijave s obzirom na dob (godine) ispitanika (u %)

Tko ispunjava \ Dob	<30	30-40	40-50	50-60	>60
osobno	23,3	45,9	28,4	46,2	48,7
netko drugi	72,7	54,1	71,6	53,8	51,3
ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Zanimljivo je napomenuti da su utvrđeni rezultati upravo dijametralno suprotni s obzirom na drugo citirano istraživanje u Španjolskoj (u kojemu je utvrđena negativna povezanost između samostalnog ispunjavanja i dobi), iako su djelomično kompatibilni s prvim citiranim istraživanjem (gdje se ističe da tuđu pomoć najviše traže najstariji, ali i najmlađi).

Detaljnija analiza utjecaja dobi na ispunjavanje porezne prijave učinjena je tako da je u analizu istodobno uključen i spol. Rezultati su prikazani u tablici 3.

Daljnijim raščlanjivanjem dobnih skupina prema spolu postaje vidljivo da se statistička značajnost povezanosti ispitanikove dobi i modaliteta ispunjavanja porezne prijave odnosi samo na ispitanice (hi-kvadrat test, $p < 0,01$), odnosno da među muškim ispitanicima takve signifikantne povezanosti nema. Prije svega valja napomenuti da muškarci ionako rjeđe, iako ne statistički značajno, ispunjavaju prijavu sami (njih 32% ispunjava prijavu samo, dok to čini 41% žena), a iz rezultata se vidi da je tako bez obzira na njihovu dob. Žene, pak, variraju po dobnim skupinama, tako da one između 30 i 40 godina i one između

50 i 60 godina najčešće ispunjavaju prijavu same, dok žene do 30 godina vrlo rijetko same ispunjavaju svoju poreznu prijavu, čak rjeđe nego muškarci svih dobnih skupina.

Tablica 3. Ispunjavanje porezne prijave prema spolu i dobi ispitanika (u%)

Spol	Tko ispunjava	Dob					Ukupno
		<30	30-40	40-50	50-60	>60	
ženski	osobno	16,7	56,4	36,6	57,1	57,1	41,0
	netko drugi	84,3	43,6	63,4	42,9	42,9	59,0
	ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
muški	osobno	36,6	35,9	20,0	37,5	41,7	32,7
	netko drugi	63,4	64,1	80,0	62,5	58,3	67,3
	ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

U tablici 4. dana je povezanost stupnja obrazovanja s načinom ispunjavanja porezne prijave.

Tablica 4. Ispunjavanje porezne prijave prema obrazovanju (stručnoj spremi ispitanika) (u %)

Obrazovanje Tko ispunjava	Niska i niža stručna sprema	Srednja stručna sprema	Viša i visoka stručna sprema
osobno	10,8	38,7	42,0
netko drugi	89,2	61,3	58,0
ukupno	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Stupanj obrazovanja ispitanika također je značajno povezan s načinom ispunjavanja porezne prijave (hi-kvadrat test) na razini signifikantnosti $p < 0,05$. U tablici 4. može se vidjeti da postotak ispitanika koji sami ispunjavaju prijavu raste s njihovom stručnom spremom, odnosno da postotak onih koji nekome drugome daju da im ispunjava prijavu pada s rastom stručne spreme (odnosno obrazovanosti) ispitanika. Taj je podatak logičan i u skladu je sa sličnim provedenim istraživanjima (npr. Diaz i Delgado, 1995; Delgado Lobo, 2001).

Dakle, činitelji koji utječu na samostalnost ispunjavanja porezne prijave jesu dob i obrazovanje. Unutar navedenoga dob je relevantna samo za ženski spol. *Glede obrazovanja, spol nije relevantan činitelj već povezanost vrijedi za oba spola.*

5. Činitelji koji utječu na utrošeno vrijeme

Iako se očekivalo da će na utrošeno vrijeme utjecati više činitelja, npr. dob, obrazovanje, vrsta dohodaka, visina dohodaka, spol, utvrđena su samo dva statistički značajna činitelja: *dob i broj dohodaka*. Njihova povezanost s brojem utrošenih sati vlastitog vremena za podnošenje porezne prijave prikazana je u tablicama 5. i 6.

Tablica 5. *Utrošeno vrijeme ispitanika prema dobi (u %)*

Utrošeno vrijeme \ Dob	<30	30-40	40-50	50-60	>60
nije utrošio vlastito vrijeme	6,5	11,5	18,5	4,4	10,0
do 1 sat	57,1	50,0	23,5	40,0	30,0
1-2 sata	27,2	24,4	38,3	35,6	40,0
više od 2 sata	9,1	14,1	19,8	20,0	20,0
ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Kao i u većini prethodno navedenih istraživanja, rezultati našeg istraživanja pokazuju statistički značajan porast vremena utrošenog za ispunjavanje porezne prijave s porastom dobi ispitanika ($\text{Gamma} = 0,166$, $p < 0,01$). *Tako najmlađi ispitanici većinom troše do jedan sat, a najstariji većinom troše više od jednog sata. Samo 9% najmlađe populacije troši više od 2 sata, dok je taj postotak za najstarije više nego dvostruko veći.*

Tablica 6. *Utrošeno vrijeme ispitanika prema broju dohodaka (u %)*

Utrošeno vrijeme \ Broj dohodaka	1	2	3	4	5
nije utrošio vlastito vrijeme	11,0	10,7	16,7	–	–
do 1 sat	48,6	25,3	25,0	50,0	–
1-2 sata	26,7	44,0	50,0	–	–
više od 2 sata	13,8	20,0	8,3	50,0	100,0
ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Tablica 6. prikazuje povezanost osobno utrošenog vremena podnositelja porezne prijave i broja dohodaka za koje se podnosi porezna prijava.

Kao što se očekivalo, postoji statistički značajna pozitivna povezanost između varijable potrošenog osobnog vremena ispitanika i varijable broja različitih dohodaka ispitanika ($\text{Gamma} = 0,255$; $p < 0,01$). *Iz tablice 6. vidljivo je da ispitanici s više dohodaka, u usporedbi s ispitanicima s manje dohodaka, troše više vremena na ispunjavanje*

porezne prijave. Tako polovica ispitanika sa samo jednim dohotkom troši do jedan sat, a oni s pet dohodaka svi troše više od 2 sata.

Inače, prosječno vrijeme koje podnositelj porezne prijave potroši za sve aktivnosti povezane s podnošenjem porezne prijave iznosi 1,7 sati (sat i 42 minute).¹⁴

6. Činitelji koji utječu na ukupan vlastiti trošak oporezivanja

Kao što je već rečeno, analiza povezanosti s ukupnim vlastitim troškom oporezivanja može biti nezahvalna zbog više razloga od kojih treba istaknuti sljedeće:

– Utjecaj metode određivanja vrijednosti vlastitog vremena – ako se primijenjuju metode koje dovode do individualnog razlikovanja u vrijednosti satnice (što je u načelu točnije, jer bolje odražava razlike među poreznim obveznicima), pozitivna povezanost, npr. s visinom dohotka, vjerojatna¹⁵ je sama po sebi s obzirom na to da utrošeno vlastito vrijeme po pravilu ima dominantni dio u ukupnom trošku.

– Dio povezanosti u vezi s prethodnim parcijalnim pokazateljima troška (utrošeno vrijeme, troškovi poreznog savjetnika, ostali novčani troškovi) utječe i na povezanost s ukupnim vlastitim troškom, tako da su neke povezanosti određenih sociodemografskih i ekonomskih varijabli s ukupnim vlastitim troškom posljedica prethodno utvrđenih povezanosti.

Zbog navedenih razloga bolje je provesti analizu sa što je više moguće činitelja, odnosno najprije na temelju parcijalnih odnosno naturalnih pokazatelja. No ipak smo, uzevši u obzir i neka prethodna istraživanja, odlučili upotpuniti analizu i onom za ukupni vlastiti trošak. *Pod njim razumijevamo sve vlastite troškove podnositelja porezne prijave (utrošeno vlastito vrijeme, eventualno plaćanje nekome da ispuni poreznu prijavu i ostali novčani troškovi: telefonski, putni, fotokopiranje, poštarine, stručna literatura...).*¹⁶ *Kao što je već napomenuto (fusnota 6 i 15), vrijednost utrošenog vlastitog vremena računa se prema odgovoru na pitanje koliko bi porezni obveznici zaradili u slučaju dodatnog/prekovremenog rada (ako imaju mogućnost) odnosno za koji bi iznos bili voljni raditi prekovremeno (ako nemaju tu mogućnost). Ako nisu odgovorili ni na jedno od ta dva pitanja, prema odgovorima na upit o zaradi po satu izračuna se vrijednost prekovremenog rada (satnice); sve nakon poreza.*

Unatoč većem očekivanom broju činitelja, utvrđena su samo dva koja utječu na ukupni vlastiti trošak. Prvi je prikazan u tablici 7.

¹⁴ Zanimljivo je napomenuti da je to mnogo manje nego u ostalim zemljama u kojima su se provodila citirana istraživanja (čak i ako se isključe samozaposleni poduzetnici, koji po pravilu troše više vremena), no vrlo je slično citiranom istraživanju u susjednoj Sloveniji, gdje prosječno utrošeno vrijeme iznosi 1,73 sati (Klun, 2002b: 787).

¹⁵ Ta je vjerojatnost to veća što je satnica direktnije ovisna o dohotku, npr. u situacijama gdje se uzimaju različiti oblici stvarne neto nadnice ili različite vrste bruto nadnice, te što dohoci od rada imaju veći udio u ukupnom dohotku. U situaciji (kao u našem istraživanju) u kojoj se uzima u obzir marginalna poslijeporezna (neto) nadnica, do koje se dolazi pitanjem koliko bi porezni obveznici zaradili u slučaju dodatnog/prekovremenog rada (ako imaju takvu mogućnost) odnosno za koji bi iznos bili voljni raditi prekovremeno (ako nemaju tu mogućnost), posljednja opcija može nešto ublažiti očekivanu visoku vjerojatnost te korelacije.

¹⁶ Za razliku od ukupnog vlastitog troška po poreznom obvezniku, u istraživanju smo računali i ukupan trošak po poreznom obvezniku, koji obuhvaća i troškove vremena neplaćene pomoći.

Postoji statistički značajna pozitivna povezanost između varijable “koliko ispitanik ima različitih dohodaka prijavljenih u poreznoj prijavi” i varijable “ukupan vlastiti trošak oporezivanja” ($\Gamma = 0,302$, $p < 0,01$). Iz tablice 7. jasno je vidljivo kako ispitanici s većim brojem dohodaka imaju i veće troškove oporezivanja od onih koji imaju manje dohodaka. Ta povezanost proizlazi iz prethodno utvrđene pozitivne povezanosti između broja dohodaka u poreznoj prijavi i utrošenog vlastitog vremena.

Tablica 7. Ukupni vlastiti trošak prema broju dohodaka (u %)

Broj dohodaka Trošak (u kn)	1	2	3	4	5
do 20	46,7	28,4	27,3	–	–
21-50	3,6	4,5	9,1	–	–
51-100	32,8	41,8	36,4	–	–
više od 100	16,9	25,4	27,3	100,0	100,0
ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Kad je riječ o povezanosti ukupnog vlastitog troška oporezivanja s dohotkom podnositelja porezne prijave, s obzirom na odstupanje distribucije od normalne, obje su distribucije ispravljene log-transformacijom, nakon čega je utvrđena pozitivna povezanost ($r = 0,136$; $p < 0,05$). Dakle, s povećanjem dohotka raste i ukupni trošak oporezivanja.

Može se, dakle, zaključiti da ukupni vlastiti trošak ovisi o broju dohodaka (tj. izvoza dohotka) i o visini ukupnog dohotka.

Inače, prosječni vlastiti trošak po poreznom obvezniku koji podnosi poreznu prijavu iznosi 83,28 kuna, no čak 40% ispitanika ima trošak do 20 kuna.

7. Psihološki trošak oporezivanja

Iako je riječ o izuzetno teško mjerljivom trošku, pri čemu su rezultati istraživanja u inozemstvu pokazali često nerazumijevanje tog pojma ili pak njegov relativno neznatan udio u ukupnim troškovima, pokušali smo testirati taj fenomen u Hrvatskoj.

Psihološki trošak oporezivanja može se mjeriti na nekoliko načina: na temelju toga kako podnositelji prijave percipiraju utrošeno vrijeme (od civilne dužnosti do gubitka vremena), koji su najomraženiji elementi porezne obveze, koliko poreznih obveznika komentira odnosno razgovara o svojoj poreznoj prijavi te kako su se porezni obveznici osjećali nakon što su predali poreznu prijavu (Diaz i Delgado, 1995: 220-221; Delgado Lobo i sur., 2001: 474). Osim tih indirektnih metoda, postoji i direktna: porezne se obveznike pita koliko bi bili spremni platiti da se riješe svih troškova i brige vezane za poreznu prijavu (Slemrod i Sorum, 1984: 14; Sandford, 1973, prema: Sandford i sur., 1989: 38).

Odlučili smo pokušati izmjeriti taj trošak na dva od navedenih načina: indirektnim i objašnjenim direktnim.

Postavljeno je pitanje poreznim obveznicima o tome kako su se osjećali nakon što su predali svoju poreznu prijavu. U tablici 8. dani su rezultati.

Tablica 8. Kako su se ispitanici osjećali nakon što su predali poreznu prijavu

	N	Postotak
uznemireno, zbog velike napetosti	5	1,6
olakšavajuće, jer sam se riješio/la velikog posla	63	21,1
zadovoljno, jer sam sve to obavio/la s lakoćom	106	35,4
ravnodušno	118	39,5
ne znam/ne mogu procijeniti	7	2,4
ukupno	300	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Iz tablice je vidljivo da je psihološki trošak oporezivanja relativno malen – najveći broj ispitanika bio je ravnodušan odnosno zadovoljan jer je obavio sve s lakoćom. Minoran broj iskazao je uznemirenost.

S psihološkim troškom značajno je povezan način na koji je ispunjena porezna prijava, što pokazuje tablica 9.

Tablica 9. Osjećaj ispitanika nakon predaje porezne prijave prema modalitetu ispunjavanja porezne prijave (u %)

Osjećaj \ Tko ispunjava	Ispitanik osobno	Netko drugi
uznemireno, zbog velike napetosti	–	2,2
olakšavajuće, jer sam se riješio/la velikog posla	14,9	25,9
zadovoljno, jer sam sve to obavio/la s lakoćom	41,7	33,5
ravnodušno	43,5	38,4
ukupno	100,0	100,0

Izvor: Vlastita dokumentacija

Postoji statistički značajna povezanost između varijable “tko je uglavnom ispunio vašu poreznu prijavu” i varijable “kako ste se osjećali nakon što ste predali poreznu prijavu” (hi-kvadrat test, $p < 0,05$). Kao što se iz tablice jasno vidi, malo su napetiji bili oni koji nisu sami ispunjavali poreznu prijavu od onih koji su to učinili sami. *Moglo bi se*

zaključiti da se porezni obveznici osjećaju smirenije ako sami ispune poreznu prijavu. No takav rezolutan zaključak ne može se potpuno opravdati. Naime, stres poreznih obveznika može biti i rezultat drugih varijabli (npr. ne samo povezan s činjenicom da nisu sami ispunjavali poreznu prijavu, već da su zbog nedostatka vremena to u posljednji čas prepustili nekome drugome ili sl.).

Drugi način mjerenja psihološkog troška jest direktniji jer se porezne obveznike pita koliko bi bili spremni platiti da se riješe svih briga i troškova ispunjavanja porezne obveze. Taj se iznos uspoređuje sa stvarnim vlastitim troškom podnošenja porezne prijave i dobivena pozitivna razlika daje psihološki trošak. No trećina ispitanika uopće nije odgovorila na to pitanje, dok je druga trećina odgovorila da ne bi bila spremna uopće platiti (nula kuna). Slično je i s onima koji su prijavu ispunili sami i s onima kojima je netko drugi podnio poreznu prijavu. Čak i među pozitivnim odgovorima (*zanimljivo je da postoji statistički značajna korelacija između varijabli "koliko biste bili spremni platiti..."*¹⁷ i spola ispitanika ($r = 0,123$); muškarci su rjeđe spremni platiti no žene) iznos je po pravilu niži od izmjerenog ukupnog vlastitog troška. Možemo zaključiti da to pitanje nije dalo željeni učinak; slično kao i u Sandforda (1973; prema: Sandford i sur., 1989: 38) te Slemroda i Soruma (1984:14).

No svakako se može zaključiti da odgovor na to pitanje ipak sugerira nizak psihološki trošak (slično kao i odgovor na prethodno pitanje). Ipak, velik broj onih koji nisu odgovorili (te velik broj nula u odgovoru), kao i činjenica da ne postoji nikakva povezanost odgovora na to pitanje i odgovora na prethodno pitanje o psihološkom trošku (*logično je bilo očekivati da oni koji su iskazali uznemirenost odnosno koji su bili zadovoljni što su se riješili tako velikog posla budu spremni platiti više da se riješe sve brige i troškova oko porezne prijave*), pokazuje da ispitanici nisu shvatili pitanje.

8. Zaključak

Sociodemografski i ekonomski činitelji i u Hrvatskoj, slično kao i u drugim zemljama, utječu na modalitet i troškove ispunjavanja porezne prijave.

Tako dob ispitanika utječe na to hoće li porezni obveznik ispuniti prijavu sam (samo jedna trećina) ili će mu je ispuniti netko drugi. Stariji ispitanici češće ispunjavaju prijavu sami. Ta je povezanost u biti uočena samo za ispitanice, ali nije zamijećena ako su podnositelji porezne prijave muškarci.

Stupanj obrazovanja ispitanika također je značajno povezan s načinom ispunjavanja porezne prijave – postotak ispitanika koji sami ispunjavaju prijavu raste s njihovom stručnom spremom.

Utrošeno je vrijeme, pak, pozitivno povezano s dobi ispitanika, te s brojem dohodaka za koje se porezna prijava podnosi. S porastom dobi ispitanika raste i utrošeno vrijeme. Isto vrijedi i za porast broja dohodaka, sukladno očekivanjima.

S obzirom na to da je ukupni vlastiti trošak oporezivanja funkcija utrošenog vremena i vrijednosti sata ispitanika, sukladno očekivanjima, utvrđena je pozitivna povezanost

17 Uzeti su u obzir samo pozitivni odgovori, tj. nule su zanemarene.

s brojem dohodaka, kao i s visinom dohotka. Dakle, s rastom broja dohodaka raste i ukupni vlastiti trošak. S porastom visine ukupnog dohotka također raste i ukupni vlastiti trošak, kao što je to utvrđeno i u inozemnim istraživanjima, gdje je satnica individualno određena.

Psihološki trošak ispunjavanja porezne prijave, čini se, nije velik. Zanimljivo je da postoji povezanost tog troška, mjerena indirektno, s modalitetom ispunjavanja porezne prijave: malo su uznemireniji bili oni podnosioci porezne prijave kojima je netko drugi ispunjavao poreznu prijavu.

LITERATURA

Allers, M., 1994. *Administrative and Compliance Costs of Taxation and Public Transfers in the Netherlands*. Groningen: Woltersgroep.

Blumenthal, M. and Slemrod, J., 1992. "The compliance cost of the U.S. individual tax system: a second look after tax reform". *National Tax Journal*, 45 (2), 186-202.

Blumenthal, M. and Slemrod, J., 1996. "Recent Tax Compliance Costs Research in the United States", in: Sandford C., ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 142-172.

Diaz, C. and Delgado, M. L., 1995. "The Compliance Costs of Personal Income Tax in Spain", in: Sandford, C., ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 210-225.

Delgado Lobo, M. L., Salinas-Jimenez J. and Sanz Sanz, J. F., 2001. "Hidden Tax Burden of the Personal Income Tax: Evidence from the Recent Tax Reform in Spain". *Australian Tax Forum*, 16, 463-482.

Evans, C., [et al.], M., 1997. *A Report into Taxpayer Costs of Compliance*. ATAX, UNSW: Australian Government Publishing Service.

Evans, C., [et al.], 1998. "Taxation Compliance Costs: Some Recent Empirical Work and International Comparisons". *Australian Tax Forum*, 14, 94-122.

Klun, M., 2002a. *Merjenje učinkovitosti in uspešnosti v javnem sektorju s poudarkom na davčni upravi*, doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.

Klun, M., 2002b. "Troškovi ispunjavanja porezne obveze u Sloveniji". *Financijska teorija i praksa*, 26 (4), 775-792.

Malmer, H., 1995. "The Swedish Tax Reform in 1990-1991 and Tax Compliance Costs in Sweden", in: Sandford, C., ed. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications, 226-262.

Ott, K. and Bajo, A., 2001. "Compliance costs in transitional economies - the Croatian experience", in: Evans, C., Pope, J. and Hasseldine, J., eds. *Tax Compliance Costs: A Festschrift for Cedric Sandford*. St Leonards: Prospect Media Pty Ltd, 229-248.

Pope, J. and Fayle, R., 1990. "The compliance costs of personal income taxation in Australia 1986/87: empirical results". *Australian Tax Forum*, 7 (1), 85-126.

Sandford, C., Godwin M. and Hardwick, P., 1989. *Administrative and Compliance Costs of Taxation*. Bath: Fiscal Publications.

Sandford, C. (ed.), 1995. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications.

Slemrod, J. and Sorum, N., 1984. *The Compliance Cost of the U.S. Individual Income Tax System*, Working Paper No. 1401. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Tran-Nam, B., [et al.], 2000. "Tax Compliance Costs: Research Methodology and Empirical Evidence from Australia". *National Tax Journal*, 53 (2), 229-252.

Vaillancourt, F., 1989. *The Administrative and Compliance Costs of the Personal Income Tax and Payroll Tax System in Canada*, Canadian Tax Paper, No. 86. Toronto: Canadian Tax Foundation.

Helena Blažić & Marija Brajdić: Sociodemographic and Economic Factors Influencing the Manner and Costs of Filing Income Tax Returns in Croatia

Summary

The aim of the article is to provide an insight into the characteristics of taxpayers that are relevant for the compliance costs of filing personal income tax returns as well into the manner in which tax returns are filled in (alone or with the help of another person).

The research was carried out by an interview survey (face to face) in 2002 on a sample of 300 individuals. Our findings confirm that age, gender and education level influence the way the tax return is filled in. There is a statistically significant correlation between the way tax returns are filled in and age, but this only holds true for women. Younger women mostly engage somebody else. As the education level rises, the percentage of people who fill in the forms on their own rises. Concerning the time spent, there is a positive relationship between the time the taxpayer spends and age: older people take more time. There is also a positive relationship with the number of sources of income. Concerning total own costs, there is also a positive correlation with both total income and number of sources of income. The psychological costs of tax compliance are low. A little bit more anxiety was experienced by those tax-filers that did not fill in their returns on their own.

Key words: income tax, compliance costs, tax return, Croatia